

מה אירע בורשה בפורים 1888 ?

- ישראל קרצנר -

כזכור לכם, לפני מספר חודשים הועלה לרשת האינטרנט אתר "עיתונות יהודית היסטורית" המכיל עיתונים יהודיים אשר התפרסמו בעבר במדינות ובתקופות שונות. הגרסה האלקטרונית מאפשרת צפייה במראם המקורי של העיתונים וחיפוש בכל המלל שפורסם בהם, על פי קריטריונים שונים.

לדעתי, אתר זה מהווה מקור מידע מעניין ורב ערך למדריכי פולין. כדי להדגים את האפשרויות הגלומות בו, אני מביא כאן את סיפורו של אירוע טרגי שקרה בבית הכנסת טולמצקה בורשה, בפורים, בשנת 1888.

למדתי על המקרה מתוך קריאת מספר עיתונים יומיים בעברית שהופיעו בפולין באותה תקופה, בתוכם "הצפירה", "היום" ועיתונים נוספים שדיווחו בזמן אמיתי על האירוע שהסעיר את יהודי ורשה.

מי שקורא את הדיווחים בעין בוחנת, ושם לב גם לנאמר "בין השורות", מקבל תמונה מרתקת המשקפת את החברה היהודית בורשה בשלהי המאה התשע עשרה. סיפור האירוע העולה מתוך דפי העיתונים חושף בפנינו אנשים שנרתמו לעזור לאחרים בעת צרה, הראויים לצל"ש. וגם תופעות מכוערות של פושעים יהודיים שניצלו את המצוקה כדי לגנוב ולבזוז נפגעים חסרי ישע.

אני מביא כאן סיכום קצר ומתומצת שערכתי לסיפור המעשה ומצרף 2 קטעי עיתונים. האחד, מ"היום" והשני, מ"הצפירה". המבקשים לקרוא עיתונים נוספים בנושא או כתבות נוספות יכולים לעשות זאת באמצעות חיפוש באתר האינטרנט "עיתונות יהודית היסטורית" שכתובתו מצורפת בהמשך.

אסון כבד בזמן קריאת המגילה בבית הכנסת טולמצקה בורשה, פורים 1888

במוצאי שבת, ערב פורים, בשנת 1888, כ- 10 שנים לאחר שנחנך בורשה בית הכנסת הגדול ברחוב טולמצקה, שכונה "בית הכנסת לנאורים", אשר נחשב בית הכנסת השני בגודלו באירופה, הגיעו 4000 יהודים מכל שכבות העם לקריאת המגילה.

בית הכנסת שנבנה בידי האליטה הכלכלית-מסחרית היהודית של ורשה, ותוכנן על ידי האדריכל האיטלקי המפורסם מרקוני, היה מבנה מפואר בעל אקזוטיקה מיוחדת ועוגב גדול ומרשים. בנוסף לתפילות התקיימו במקום גם קונצרטים של מיטב החזנים.

יהדות ורשה העשירה הגיעה לבית הכנסת בחגים ובמועדים לתפילה אך גם כדי להפגין נוכחות, במה שנחשב כאירוע חברתי-תרבותי מכובד של המעמד הגבוה. ברוב ימות השנה והחגים, סידורי הכניסה והתקנות שנקבעו (למשל: דרישות הלבוש המוקפדות, המחיר היקר לרכישת מקום ישיבה וכו') גרמו לכך ש"פשוטי העם" לא יכלו להכנס לבית הכנסת ונאלצו להצטופף מחוץ לשערי הכניסה.

הדבר גרם לכעס רב בקהילה היהודית ועורר מחאה ציבורית שבאה לידי ביטוי בעיתונים היהודיים בורשה. לנוכח הביקורת הקשה החליט הוועד המנהל של בית הכנסת טולמצקה לאפשר כמה פעמים בשנה "כניסה חופשית". בימים שנקבעו נפתחו שערי בית כנסת לציבור הרחב ללא כל מגבלה.

ערב פורים – קריאת מגילת אסתר, היה אחד מימי ה"כניסה החופשית" האלו והמון רב של "עמך" בית ישראל מורשה ומהסביבה הגיע לבית הכנסת וביקש להכנס. הדוחק והצפיפות היו קשים. הסדרנים שקיבלו הנחייה לאפשר למקסימום אנשים להכנס לא סגרו את השערים גם

לאחר שבית הכנסת היה כבר מלא לחלוטין. הלחץ על השערים היה רב ועוד ועוד אנשים נלחצו ונדחקו פנימה....

אדם שנדחק ומעד ליד אחד השערים צעק משהו, למישהו נדמה היה שהוא שומע את המילה "אש" "בעירה" ותוך דקות עברה מפה לפה השמועה שיש שריפה בבית הכנסת. הצעקות התגברו ונוצרה מהומה גדולה ופניקה. החזן גריצהאלנדער ניסה להרגיע את הציבור, גם המטיף הד"ר ציקלאו הצטרף אליו אך לשוא. הגברים באולם נרגעו אבל בעזרת הנשים, בקומה העליונה, הפאניקה גברה והחלה מנוסה כללית אל עבר המדרגות היורדות. במהומה שנוצרה במדרגות נדרסו נשים רבות.

מספר גברים שלקחו יוזמה, בניהם כמה רופאים, נחלצו לעזרת הנשים, ניסו לעשות קצת סדר בבלגן, חילצו את הפצועות מתחת רגלי ההמון, הגישו עזרה ראשונה והצליחו להחיות פצועות קשה. העיתונים מצינים את האדונים: פיק, ניסענזאהן, אירויקאוובסקי, את הרופאים: מאירסאהן, נוראנאווסקי, וואלף, ווערטינשטיין, סינעכוובסקי ויודט, ואת החובשים: בלושטיין, גרוינשטיין, נורסקי ורייזוואסער.

בסופו של דבר, אחרי כשהמהומה חלפה התברר גודל הזוועה. באסון נהרגו 6 נשים בתוך ילדה בת 12, נערה בת 17 ואישה בהריון. 20 נשים נוספות נפצעו. לאחר האירוע התפרסמו בעיתונים סיפורים על נשים שניצלו כאשר קפצו מהחלונות וילדות קטנות שניצלו כשהתחבאו מתחת לספסלים.

במקביל לסיפורים על המצילים, נשמעו סיפורים מכוערים. התברר כי במהלך המהומה גנבים כייסו אנשים, תלשו מנשים עגילים ושרשראות, גנבו מהפצועות תכשיטים ואפילו הפשיטו אותן מבגדים יקרים.

לאחר האסון הוקמה ועדת חקירה שבדקה הסיבות לאסון וכיצד ניתן למנוע בעתיד מקרים דומים. הועדה מצאה כי תכנון הבניין כולל דרכי המילוט (החלונות השערים והמדרגות) היו תקינים. הועדה המליצה שהנהלת בית הכנסת תקבע את המספר המכסימאלי של האנשים שהבנין יכול להכיל בביטחון, בעיקר בעזרת הנשים ותדאג לסגור את הדלתות בית הכנסת לאחר שמכסה תתמלא. הועדה הציעה שהנהלת בית הכנסת תדאג להציב סדרנים (אנשים חזקים וסמכותיים) ביציע הנשים, שיוכלו בעת מהומה להרגיע את הציבור לשלוט במצב ולעשות סדר.

את השאר תוכלו לקרוא בעיתוני ורשה של אותם ימים באתר "עיתונות יהודית היסטורית":
<http://www.jpress.org.il/view-hebrew.asp>

ישראל קרצנר